

Studiesucces met dyslexie en dyscalculie mbo

Servicedocument

Dyslexie en dyscalculie in het mbo

juni 2012



STEUNPUNT
Taal & Rekenen mbo

Steun in de rug



Waarom dit document?

De invoering van de wet op de referentieniveaus in het mbo heeft geleid tot een groot aantal vragen over studenten met dyslexie en/of dyscalculie. Deze vragen komen zowel van docenten en beleidsmedewerkers die zich met taal en rekenen bezighouden als van studenten en ouders.

Dyslexie en dyscalculie zijn belemmerende factoren bij het onderwijs in Nederlands en rekenen, maar ook in het beroepsgerichte onderwijs zelf. Er zijn echter wel mogelijkheden in het onderwijs om studenten met dyslexie en dyscalculie verder te helpen richting het examen Nederlands en rekenen en in het omgaan met de beperking in het beroep(sonderwijs). Bij het examen kunnen wellicht hulpmiddelen ingezet worden om de toegankelijkheid van het examen te verbeteren, waardoor studenten met deze beperkingen toch in staat zijn om het examen te maken.

In dit document wordt op de belangrijkste vragen ingegaan. Op sommige vragen is nog geen antwoord. Dit document wordt op de website van het Steunpunt taal en rekenen mbo geplaatst bij de servicedocumenten en zal indien van toepassing worden aangepast aan de actualiteit.

We verwijzen regelmatig naar de website www.studerenmeteenbeperking.nl, die een uitgebreide toolbox biedt met praktische informatie, links en hulpmiddelen voor het organiseren van opleidingen voor studenten met een beperking in het mbo. Daarbij moet wel vermeld worden dat er voor dyslexie en dyscalculie specifiek niet heel veel informatie te vinden is.

Aan het eind van het document volgt een lijst met meer websites en publicaties.

Wat is dyslexie en wat is dyscalculie?

1. Wat is dyslexie?

De definitie van dyslexie, zoals die door Stichting Dyslexie Nederland wordt gehanteerd, luidt:

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat of vlot toepassen van het lezen of spellen op woordniveau.

Deelnemers met dyslexie hebben problemen met het volgen van onderwijs omdat daarbij immers veel gelezen en geschreven moet worden. De diagnose dyslexie staat los van de intelligentie van de deelnemer. Dyslexie kan niet alleen tot uiting komen in de periode van het aanleren van lezen en spellen, maar ook bij het toepassen ervan, ook op latere leeftijd.

Dyslexie is blijvend, ook na intensieve behandeling. Behandeling en begeleiding kunnen wel helpen om er mee om te gaan.

2. Wat is het verschil tussen dyslexie en taalzwak?

De Stichting Dyslexie Nederland hanteert twee criteria:

- achterstand: het vaardigheidsniveau van lezen of spellen op woordniveau ligt significant onder het niveau dat van iemand, gegeven diens leeftijd en omstandigheden, verwacht kan worden;
- didactische resistentie: het probleem in het aanleren en toepassen van lezen of spelling op woordniveau blijft bestaan, ook wanneer voorzien wordt in adequate remediërende instructie en oefening.

Taalzwakke studenten zijn studenten die een taalachterstand hebben, maar deze achterstand is niet 'didactisch resistent': de taalachterstand kan weggewerkt worden met onderwijs en oefening.

In dit document gaat het niet over taalzwakke studenten, maar alleen over studenten met dyslexie.

3. Hoe herken je dyslexie?

Bij ernstige vormen van dyslexie is de stoornis vrijwel altijd al bekend bij instroom in het mbo. Toch worden ook in het mbo soms nog ernstige problemen met taal ontdekt. Dan blijken de compensatiemogelijkheden niet meer toereikend op het moment dat studenten omvangrijke teksten moeten verwerken binnen een bepaalde tijd.

De problemen uiten zich vooral tijdens functionele taakopdrachten waarin lezen en spellen in het Nederlands een rol speelt of een moderne vreemde taal: het schrijven van reflectieverslagen, het vastleggen van bpv-prestaties, het afleggen van proeven van bekwaamheid en het maken van examens. Ook de combinatie luisteren en schrijven (bijvoorbeeld aantekeningen maken tijdens de les) of schrijven en nadenken tegelijk is lastig.

Studenten hebben moeite met het toepassen van nieuwe klank-tekenkoppelingen in de vreemde taal, ingewikkelde spellingafspraken en grammaticaregels. Daarnaast hebben studenten bij alle vakken vaak problemen met het snel en accuraat lezen van teksten en met snel en accuraat spellen bij functioneel schrijven.

Niet alle problemen doen zich bij een individuele deelnemer (in gelijke mate) voor.

4. Wat is dyscalculie?

Het protocol ERWD3 (Ernstige Reken/Wiskundeproblemen en Dyscalculie) dat in het najaar van 2012 zal verschijnen, geeft een werkdefinitie van het begrip ERWD:

Ernstige rekenproblemen kunnen ontstaan als er gedurende langere tijd onvoldoende afstemming wordt gerealiseerd tussen het onderwijsaanbod en de onderwijsbehoeften van de student.

Wij spreken van dyscalculie als ernstige rekenproblemen ondanks deskundige begeleiding en zorgvuldige (pogingen tot) afstemming hardnekkig blijken en onveranderd blijven bestaan. De rekenontwikkeling van de student wordt waarschijnlijk belemmerd door studentfactoren.

5. Hoe herken je dyscalculie?

Wanneer rekenproblemen ondanks intensief onderwijs blijven voortbestaan kan sprake zijn van dyscalculie. In het algemeen wordt dit in het basisonderwijs of de eerste jaren van het voortgezet onderwijs vastgesteld. Herkenbare problemen zijn:

- veel problemen met breuken, decimalen, percentages, de waarde van getallen, meten en schatten;
- een langzaam rekentempo en veel moeite met hoofdrekenen als gevolg van het niet voldoende geautomatiseerd beheersen van basissommen, zoals de tafels;
- moeite met het uitspreken en de getalwaarde van grotere en complexe getallen, zoals getallen met decimale cijfers;
- moeite met het onthouden van rekenbegrippen (bijvoorbeeld 'kwadraat'), rekenregels (zoals het vereenvoudigen van breuken) en symbolen (zoals π);
- visueel-ruimtelijke problemen die zich bijvoorbeeld voordoen bij het werken met tabellen en grafieken;
- niet vlot kunnen omgaan met geld;
- moeite blijven houden met klokkijken;
- gebruik van telrijen om eenvoudige rekenopgaven op te lossen;
- de draad kwijtraken bij rekenopgaven waarbij tussenstappen onthouden moeten worden.

Kenmerkend voor dyscalculie is dat dit soort problemen blijven bestaan ondanks goed en intensief rekenonderwijs. Het protocol ERWD 3 dat in het najaar 2012 verschijnt gaat hier verder op in.

In dit document gaat het niet over rekenzwakke studenten, maar alleen over studenten met dyscalculie.

6. Hoe wordt dyslexie of dyscalculie officieel vastgesteld?

Dyscalculie wordt vastgesteld door diagnostisch onderzoek door een daartoe bevoegde instantie/professional. Op basis van het diagnostisch onderzoek kan een dyslexie- of dyscalculieverklaring worden afgegeven.

Voordat de hardnekkigheid van het probleem kan worden vastgesteld moet goed onderwijs plaatsgevonden hebben. In het algemeen is het uitgangspunt dat dyslexie en dyscalculie worden vastgesteld in het basisonderwijs of in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor het mbo betekent dit dat een student met dyslexie of dyscalculie met een verklaring het onderwijs instroomt en diagnose niet meer hoeft plaats te vinden.

Omdat soms toch nog studenten binnenkomen die geen verklaring hebben, maar die wel aangeven in het verleden grote taal- of rekenproblemen te hebben gehad, is in het kader van het protocol dyslexie in het mbo 'IDAA' ontwikkeld, een screeningsinstrument waarmee spellings- en leesproblemen kunnen worden vastgesteld. Voor rekenen is een dergelijk instrument er (nog) niet. In het protocol ERWD3 dat in het najaar van 2012 verschijnt, worden wel handvatten geboden om rekenproblemen vast te stellen. De vaststelling van taal- en rekenproblemen met deze instrumenten kunnen niet leiden tot de status van een officiële dyslexie- of dyscalculieverklaring.

Onderwijs

7. Mag een opleiding studenten met een dyslexie- of dyscalculieverklaring weigeren?

Nee. Volgens de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte is het verboden onderscheid te maken op basis van een handicap of chronische ziekte. Bij het aanbieden van of verlenen van toegang tot diensten door onderwijsinstellingen is de onderwijsinstelling gehouden naar gelang de behoefte van de student doeltreffende aanpassingen te verrichten, tenzij deze voor de onderwijsinstelling een onevenredige belasting vormen.

Het is wenselijk dat de onderwijsinstelling tijdens de intake voldoende stilstaat bij de vraag of de gekozen opleiding (en het gekozen beroep) met de noodzakelijke aanpassingen haalbaar is voor de student.

8. Wat betekent het hebben van een dyslexie- of dyscalculieverklaring voor het onderwijs in het mbo?

Wanneer een student een beroepsopleiding kiest die haalbaar lijkt, dan kan uit een goede dyslexie- of dyscalculieverklaring gelezen worden welke remediërende maatregelen en/of hulpmiddelen in het onderwijs ingezet kunnen worden om dit onderwijs toegankelijker te maken voor de student. Op basis van de verklaring is een handelingsplan opgesteld. Het is zinvol om dit in het mbo opnieuw te bekijken en alle docenten en eventueel de praktijkopleiders hiervan op de hoogte te stellen. De website www.studerenmeteenbeperking.nl geeft voorbeelden van hulpmiddelen en maatregelen die hierbij kunnen helpen.

9. Wat betekent het niet hebben van een verklaring, terwijl er wel ernstige taal- of rekenproblemen optreden.

Wanneer er geen verklaring is en er bij een student toch ernstige taal- of rekenproblemen blijken, kan een taal- of rekenspecialist binnen de instelling onderzoek doen naar mogelijke hulpmiddelen en

of remediërende trajecten. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van de informatie uit de website www.studerenmeteenbeperking.nl of de informatie uit het protocol dyslexie in het mbo en het nog te verschijnen protocol ERWD3 voor het mbo. Hierbij gaat het ook om compenserende hulpmiddelen bij het onderwijs en de beroepspraktijkvorming.

10. Wat is er wettelijk geregeld voor het onderwijs aan studenten met een dyslexie- of dyscalculieverklaring?

In de regelgeving is vastgelegd dat de verantwoordelijkheid voor de organisatie en invulling van het onderwijs aan studenten met een beperking, waaronder dyslexie of dyscalculie, ligt bij de onderwijsinstelling.

Examinering

11. Wat betekent het hebben van een dyslexie- of dyscalculieverklaring voor de instellingsexamens Nederlands en rekenen?

De verantwoordelijkheid hiervoor is in de regelgeving belegd bij de onderwijsinstellingen. Er zijn aanpassingen mogelijk in context en omstandigheden van examinering, maar inhoudelijk moet examinering aansluiten op de generieke eisen van de referentieniveaus en beroepsspecifieke vereisten volgens het kwalificatiedossier.

Voor voorbeelden en beleidskeuzes zie www.studerenmeteenbeperking.nl.

12. Wat betekent het hebben van een dyslexie- of dyscalculieverklaring voor de centrale examens Nederlands en rekenen?

Het College voor Examens is volgens het examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB belast met het geven van 'regels voor een aangepaste wijze of vorm van examineren bij (examen)deelnemers met een handicap, rekening houdend met de aard van de handicap'.

In de pilotexamens in de periode vóór de verplichte centrale examens wordt hiernaar onderzoek gedaan. Zie voor de laatste stand van zaken het Handboek COE op de website van het Steunpunt taal en rekenen mbo of op de website van het College voor Examens.

13. Wat betekent het hebben van een dyslexie- of dyscalculieverklaring voor de overige (beroepsgerichte) examinering?

De verantwoordelijkheid hiervoor is in de regelgeving eveneens belegd bij de onderwijsinstellingen. Er zijn aanpassingen mogelijk in context en omstandigheden van examinering, maar inhoudelijk moet examinering aansluiten op de beroepskennis- en vaardigheden volgens het kwalificatiedossier. Zie voor voorbeelden en beleidskeuzes de website www.studerenmeteenbeperking.nl.

Overig

14. Wat kunnen we nog verwachten aan informatie op het gebied van dyslexie en dyscalculie?

In het najaar van 2012 verschijnt het Protocol ERWD3 voor het mbo. Daarin worden handvatten gegeven voor passend onderwijs aan studenten met ernstige rekenproblemen en dyscalculie. Ook wordt ingegaan op het herkennen van deze problemen.

In het najaar van 2012 zal het College voor Examens met voorstellen komen voor eventuele maatregelen en hulpmiddelen voor studenten met dyscalculie bij de centrale examinering in het mbo. Deze worden dan beproefd in de pilotfase. Informatie hierover wordt gegeven in een bijgestelde versie van het Handboek COE (zie de websites van het Steunpunt taal en rekenen mbo en

het College voor Examens). In het Handboek COE worden ook de maatregelen en hulpmiddelen voor studenten met dyslexie beschreven.

Bronnenlijst Studiesucces met dyslexie en dyscalculie in het mbo

Literatuur

Geudens, A., Baeyens, D., Schraeyen, K., Maetens, K. Brauwer, J. de & Loncke, M. (red.) (2011). *Jongvolwassenen met dyslexie: diagnostiek en begeleiding in wetenschap en praktijk*. (pp. 185-202). Leuven, Den Haag: Acco.

Goei, S.L. & Kleijnen, M.H.L. (red.) (2010) *Protocol dyslexie mbo*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Krosse, H. de & Langens, E.P.C. (2011) *Speciale aandacht gevraagd voor stagiairs met dyslexie in de werksituatie*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Krosse, H. de & Langens, E.P.C. (2011) *Speciale aandacht gevraagd voor studenten met dyslexie in het middelbaar beroepsonderwijs*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Luit, J.E.H. van (2010) *Dyscalculie, een stoornis die telt*. Doetinchem: Graviant.

Ruijsenaars, A.J.J.M., Luit, J.E.H. van & Lieshout, E.C.D.M. van (2004).

Rekenproblemen en dyscalculie. Rotterdam: Lemniscaat.

Groenestijn, M. van, Borghouts, C. & Janssen, C. (2011) *Protocol Ernstige RekenWiskunde problemen en Dyscalculie BAO,SBO en SO*, Assen: van Gorcum.

Websites

www.balansdigitaal.nl

Vereniging voor ouders van kinderen met leer- en gedragsstoornissen, zoals ADHD, dyslexie en PDD-NOS.

www.cve.nl

Website van het College voor Examens waarop onder andere het Handboek COE wordt gepubliceerd met informatie over de regelgeving rond dyslexie en dyscalculie bij de centrale examens Nederlands en rekenen.

www.dyscalculie.org

Op deze website vindt u allerlei algemene informatie over dyscalculie.

www.examenblad.nl

De officiële website voor de centrale examens in het Voortgezet Onderwijs.

www.leraar24.nl

Informatie over vraagstukken die leraren in hun vak tegen kunnen komen.

www.masterplandyslexie.nl

Het Masterplan Dyslexie heeft tot doel een brede en integrale aanpak van dyslexie in het funderend onderwijs. De activiteiten van het Masterplan richten zich op een eenduidige signalering van

leesproblemen en dyslexie en op begeleiding van dyslectici op alle scholen voor primair, speciaal en voortgezet onderwijs.

www.nvorwo.nl

De Nederlandse Vereniging tot Ontwikkeling van het Reken-Wiskunde Onderwijs.

www.rijksoverheid.nl

De website van het Rijk. Informatie van Postbus 51, nieuws en informatie over de regering en ministeries op één plek.

www.steunpuntaalenrekenenmbo.nl

Informatie en nieuws met betrekking tot taal- en rekenonderwijs in het mbo. Op deze website is ook de mbo-scan 'Studiesucces met dyslexie en dyscalculie' te vinden: Instrument voor scholen om inzicht te krijgen in de stand van zaken met betrekking tot de begeleiding en ondersteuning van studenten met dyslexie en ernstige rekenproblemen en dyscalculie.

www.studerenmeteenbeperking.nl

Oplossingen voor knelpunten rond onderwijs en toetsing/ examinering voor mbo-studenten met een beperking.